

MARTA MICHOWSKA¹, JACEK KACZMAREK², KRYSZYNA BASIŃSKA¹,
MAREK OLEJNICZAK¹

OCENA POSTAW ETYCZNYCH NAUCZYCIELI AKADEMICKICH ORAZ STUDENTÓW AKADEMII MEDYCZNEJ W GDAŃSKU

EVALUATION OF EXPECTED AND PERCEIVED ETHICAL ATTITUDES OF
THE ACADEMIC STAFF AND STUDENTS OF THE FACULTY OF MEDICINE
OF THE MEDICAL UNIVERSITY OF GDAŃSK

¹Zakład Etyki, Bioetyki i Deontologii AM w Gdańsku

kierownik: dr n. med. Krystyna Basińska

²była Samodzielna Pracownia Edukacji Medycznej AM w Gdańsku

kierownik: dr n. med. Jacek Kaczmarek

Celem niniejszej pracy jest próba określenia wartości i postaw etycznych, jakie powinny charakteryzować nauczycieli akademickich i studentów oraz poznanie opinii nauczycieli i studentów na temat faktycznego postrzegania przez nich obecności tychże wartości i postaw w codziennym życiu akademickim. W latach 2006 - 2008 przeprowadzono badania ankietowe wśród nauczycieli akademickich z wszystkich jednostek dydaktycznych naszej uczelni oraz wśród kilkuset studentów II/III i VI roku kierunku lekarskiego. Na podstawie analizy uzyskanych wyników można wyciągnąć interesujące wnioski mówiące o tym, jakie wartości i postawy etyczne są szczególnie pożądane i oczekiwane, a jakie są urzeczywistnione. Wykazano również, że oczekiwania i wyobrażenia „idealnego” wykładowcy lub studenta znacząco odbiegają od tego, jak wykładowcy i studenci są faktycznie postrzegani.

Dydaktyka jest kluczowym zadaniem każdej szkoły wyższej. Źródłem przekazywanej studentom wiedzy jest nauka, a ostatecznym celem każdego nauczania powinno być dobro człowieka, osiągane pośrednio przez lepsze rozumienie świata i lepsze wykorzystywanie praktyczne tej wiedzy. W uczelni medycznej nauka i dydaktyka związane są z dobrem człowieka bezpośrednio, ponieważ przedmiotem pracy lekarza, nauczyciela i naukowca jest człowiek, który powinien zawsze pozostać podmiotem, a jego dobro celem każdej działalności. Nauka postępowania zgodnego z podstawowym przesłaniem zawodu lekarza, to nie tylko wiedza książkowa, lecz nauka życia, którą przekazać może jedynie ktoś, kogo chcemy naśladować; kto nam imponuje i komu ufamy; nauczyciel z autorytetem. Autorytet nauczyciela jest budowany nie tylko dzięki walorom umysłu i dokonaniom twórczym czy naukowym, lecz także dzięki prawości i stałości charakteru, kulturze osobistej i sprawiedliwości w postępowaniu wobec innych. I choć era wielkich mistrzów zawodu wydaje się przemijać, zawsze będą ludzie obdarzeni

nie tylko wielkim intelektem, lecz także ponadprzeciętną wrażliwością moralną. Twierdzenie, że przykłady wychowują, nie jest zwykłym sloganem. Wychowują, czyli pomagają w kształtowaniu właściwej hierarchii wartości młodego człowieka, jego postaw i poglądów. Nauczyciel oddziałując własnym przykładem na osobowość swoich uczniów, kształtuje plastyczną jeszcze świadomość społeczną młodych, otwartych na naukę ludzi. Dlatego wymagania etyczne wobec nauczycieli są zwykle wyższe niż wobec studentów, od nauczycieli bowiem wymaga się kompetencji w nauczaniu i wychowywaniu; kompetencji, których składowymi są nie tylko wiedza teoretyczna i umiejętności w jej przekazywaniu, lecz także postawa etyczna, która decyduje o atmosferze i relacjach pomiędzy uczestnikami procesu dydaktycznego [2, 3].

CEL PRACY

Celem pracy jest próba określenia wartości i postaw etycznych, jakie powinny charakteryzować zachowanie nauczyciela akademickiego oraz studenta, a także poznanie opinii obu tych środowisk na temat postrzegania obecności cech i postaw etycznych istotnych w procesie dydaktycznym.

MATERIAŁ I METODA

Badania prowadzono w Akademii Medycznej w Gdańsku w latach 2006–2007.

Metodą badawczą była anonimowa ankieta rozdawana studentom II/ III i VI roku kierunku lekarskiego oraz rozsyłana nauczycielom akademickim do jednostek dydaktycznych o profilu teoretycznym, a także klinicznym. Narzędziem badań były opracowane przez autorów kwestionariusze dla studentów (A) i dla nauczycieli (B). Aby zwiększyć obiektywność wyrażanych opinii i uniknąć samooceny, zarówno znaczenie przypisywane poszczególnym postawom etycznym, jak i postrzeganie ich obecności w codziennej pracy, były oceniane przez beneficjentów tych postaw. Tak więc studenci wypowiadali się na temat nauczycieli, ci zaś oceniali studentów. Badania przeprowadzono dwuetapowo, w czasie dwu lat akademickich.

I etap służył do określenia pożądanych wzorców postaw etycznych obu badanych grup. Kwestionariusze ankiet zawierały wybrane przez autorów wartości i wywodzące się z nich postawy etyczne. Ankieta dla studentów zawierała 15 rubryk, dla nauczycieli 14 rubryk. Zadaniem respondentów było uszeregowanie wymienionych cech według przypisywanego jej znaczenia, przez przypisanie punktów w skali od 1 do 7 (od „najistotniejszy” do „najmniej ważny”). Studenci określali, jakie cechy/postawy powinni prezentować nauczyciele (ankieta IA), nauczyciele zaś wskazywali, jakie są, ich zdaniem, oczekiwane postawy studenta (ankieta IB).

II etap służył ocenie stopnia obecności badanych postaw etycznych w codziennej pracy studenta i nauczyciela. Przy tworzeniu kwestionariusza dla II etapu wykorzystano doświadczenia uzyskane po analizie ankiet etapu I i wprowadzono dwie korekty, a mianowicie: zmniejszono liczbę badanych cech/postaw, aby uniknąć oceniania pojęć zbliżonych, zawężono skalę ocen w celu uzyskania większej wyrazistości dokonywanych wyborów. W kwestionariuszu wypełnianym przez studentów wymieniono postawy etyczne i cechy osobowe w 12 rubrykach, a w wypełnianym przez nauczycieli w 11 rubrykach.

Zadaniem badanych było uszeregowanie rzeczywistego występowania każdej z wymienionych postaw/cech przez przyznanie im punktów w skali 1 do 5 (od „zgadzam się” do „nie zgadzam się”). W tym etapie studenci oceniali postawy prezentowane przez nauczycieli (ankieta IIA), a nauczyciele oceniali obserwowane postawy etyczne studentów (ankieta IIB).

Wyniki uzyskane z ankiet w I etapie analizowano łącznie w każdej z populacji (tj. studentów i nauczycieli), zaś w II etapie w oddzielnych grupach, obejmujących nauczycieli oraz studentów na początku (II/III rok) i na końcu studiów (VI rok).

Uzyskany materiał opracowano przy użyciu programu Microsoft® Office Excel 2003.

Na każdym z 2 etapów badania dla każdej grupy utworzono osobną bazę wyników. Po wprowadzeniu do bazy symboli cyfrowych odpowiadających wybranym odpowiedziom, obliczono następujące wskaźniki: łączną liczbę odpowiedzi w grupie (liczebność próby);

- dla każdego pytania: łączną liczbę odpowiedzi w grupie, minimalną wybraną wartość i liczbę respondentów wybierających minimalną wartość, maksymalną wybraną wartość i liczbę respondentów wybierających maksymalną wartość, liczby wyborów dla każdej z opcji odpowiedzi, odsetki wyborów dla każdej z opcji odpowiedzi;
- dla każdego respondenta: liczbę udzielonych odpowiedzi, wartość średnią wszystkich udzielonych odpowiedzi.

Ponadto, w etapie II, w którym opinie o stopniu obecności wartości/cech etycznych wśród nauczycieli wyrażali studenci różnych lat studiów (III oraz VI), dla każdego pytania obliczona została średnia arytmetyczna wybieranych opcji w każdej z tych grup osobno, a także porównano te średnie między grupami studentów III oraz VI roku studiów, stosując test t-Studenta dla wartości niepowiązanych, homo- lub heteroscedastyczny, w zależności od uzyskanego wyniku testu F (Fishera) dla wariancji w obu grupach. Wyniki zestawiono w postaci tabelarycznej z zaznaczeniem znamienności różnic między średnimi w obu grupach.

Wnioskowanie o zbiorczej percepcji u studentów stopnia obecności danej cechy/wartości etycznej u nauczycieli i odwrotnie było oparte na szeregu średnich wyborów dla każdego pytania osobno, uporządkowanym w kolejności malejącej.

WYNIKI

W obu etapach badania procent zwrotu wypełnionych ankiet był o blisko połowę wyższy wśród studentów (91,7% i 84,2%) aniżeli wśród nauczycieli (54,6% i 49,3%).

Ankiety wysłano do 93 jednostek organizacyjnych Akademii, żadnej odpowiedzi nie uzyskano z 33 jednostek, czyli z około 1/3.

Tab. I

Liczebność obu badanych grup w etapie I i II

Number of respondents in student and staff populations at stages I and II

	Nauczyciele Faculty	Studenci Students	Razem badanych Total
Etap I / Stage I	369	433	802
Etap II / Stage II	333	261	594
Razem / Total	702	694	1396

Tab. II

Procentowy wskaźnik zwrotu ankiet od wszystkich respondentów w I i II etapie

Relative (per cent) survey return rate among all respondents at stages I and II

Badana populacja Surveyed population	Rok studiów Year of study	Etap I / Stage I			Etap II / Stage II		
		Ankiety wydane Surveys dispatched	Ankiety zwrócone Surveys returned	% zwrotów Return rate	Ankiety wydane Surveys dispatched	Ankiety zwrócone Surveys returned	% zwrotów Return rate
Studenci Students	II	60	60	100,0	–	–	–
	III	224	197	87,9	210	173	82,4
	VI	192	176	91,6	100	88	88,0
	razem	472	433	91,7	310	261	84,2
Nauczyciele z 93 klinik i zakładów Faculty of 93 departments		675	369	54,6	675	333	49,3

ETAP I – Określenie pożądanych wzorców postaw etycznych

1. Wyniki z ankiet IA

Najbardziej pożądaną cechą nauczycieli jest sprawiedliwość (tab. III), która jako jedyna uzyskała najwięcej maksymalnych wyborów (7), a bardzo wysoko (na 7 i 6 łącznie) oceniło ją aż 88,81% studentów. Wśród wysoko ocenianych są takie postawy nauczycieli, które wpływają bezpośrednio na uzyskiwane przez studentów wyniki (sprawiedliwe ocenianie, rzetelne przygotowanie zajęć), oraz spełniają oczekiwanie odpowiedniego traktowania (szanowanie godności osobistej i życzliwość). Studenci są natomiast mniej zainteresowani tym, aby nauczyciel dbał o właściwe społecznie zachowania i nie mówił źle o innych. Zwraca uwagę duża jednomyślność wyboru kultury bycia jako bardzo ważnej cechy nauczyciela (66,6% odpowiedzi).

2. Wyniki z ankiet IB

Wszystkie badane cechy osobowe i postawy studentów są kwalifikowane przez nauczycieli jako bardzo istotne. Nauczyciele oczekują jednak od studentów przede wszystkim odpowiedzialności i sumiennej pracy, najmniej interesują się ich samorozwojem wyrażającym się m.in. przez aktywność, obiektywizm i konstruktywną krytykę (tab. IV).

ETAP II – Ocena rzeczywistych postaw etycznych nauczycieli i studentów

1. Wyniki z ankiet IIA

Z ankiet tych (tab. V) wyłania się obraz nauczyciela dobrego fachowca, kompetentnego, życzliwego i kulturalnego, który jednak nie zawsze szanuje czas i godność studenta, a także nie zawsze sprawiedliwie ocenia jego wiedzę. Ta cecha była wybierana przez studentów jako najbardziej pożądana i pewnie dlatego rozbieżność oczekiwań z oceną rzeczywistości jest tak istotna.

Tab. III

Pożądane cechy osobowe i postawy etyczne nauczycieli w opinii studentów zgodnie z preferowaną hierarchią

Student-expected personal qualities and ethical attitudes of academic staff - in order of preference

	Pożądana cecha / postawa etyczna Expected personal qualities and ethical attitudes	Punkty (1-7) średnia Grade (1-7) mean	Najczęściej wybierana punktacja (% wybo- rów) Most commonly selected grade (selection rate – %)
1.	Sprawiedliwość w ocenianiu studenta Fairness in student appraisal	6,30	7 (44,52)
2.	Szacunek dla godności osobistej Respect for personal dignity	6,20	6 (58,04)
3.	Rzetelność przygotowania Diligent approach to teaching	6,14	6 (45,86)
4.	Wiarygodność / Reliability	5,97	6 (52,35)
5.	Życzliwość wobec studenta Friendly approach to student	5,96	6 (53,64)
6.	Uznaje cudze racje i poglądy Respect for others' views and arguments	5,86	6 (54,72)
7.	Poszanowanie czasu Time-awareness and management	5,82	6 (48,84)
8.	Takt i dyskrecja / Tact and discretion	5,77	6 (54,37)
9.	Sprawiedliwość w udostępnianiu wiedzy resources Fairness in providing access to knowledge	5,73	6 (47,89)
10.	Kultura bycia / Well-mannered style	5,39	6 (66,67)
11.	Nie wykorzystuje stanowiska dla własnych korzyści No abuse of position for self-benefit	5,62	6 (45,20)
12.	Reaguje na oszustwo i plagiatorstwo Sensitivity and active response to academ- ic misconduct and plagiarism	5,37	6 (40,98)
13.	Skromność / Modesty	5,35	6 (37,41)
14.	Nie krytykuje bezpodstawnie i nieodpo- wiednio No unjustified or inappropriate criticism	4,77	5 (31, 53)
15.	Ujawnia szkodliwe działania Disclosure of known untoward actions against the benefit of the academic community	4,75	5 (31,53)

Tab. IV

Pożądanee cechy osobowe i postawy etyczne studentów w opinii nauczycieli -zgodnie z preferowaną hierarchią

Staff-expected personal qualities and ethical attitudes of students - in order of preference

	Pożądana cecha / postawa etyczna Expected personal qualities and ethical attitudes	Punkty (1-7) średnia Grade (1-7) mean	Najczęściej wybierana punktacja (% wyborów) Most commonly selected grade (selection rate – %)
1.	Sprawiedliwość w ocenianiu studenta Fairness in student appraisal	6,30	7 (44,52)
2.	Szacunek dla godności osobistej Respect for personal dignity	6,20	6 (58,04)
3.	Rzetelność przygotowania Dilligent approach to teaching	6,14	6 (45,86)
4.	Wiarygodność / Reliability	5,97	6 (52,35)
5.	Życzliwość wobec studenta Friendly approach to student	5,96	6 (53,64)
6.	Uznaje cudze racje i poglądy Respect for others' views and arguments	5,86	6 (54,72)
7.	Poszanowanie czasu Time-awareness and management	5,82	6 (48,84)
8.	Takt i dyskrecja / Tact and discretion	5,77	6 (54,37)
9.	Sprawiedliwość w udostępnianiu wiedzy Fairness in providing access to knowledge resources	5,73	6 (47,89)
10.	Kultura bycia / Well-mannered style	5,39	6 (66,67)
11.	Nie wykorzystuje stanowiska dla własnych korzyści No abuse of position for self-benefit	5,62	6 (45,20)
12.	Reaguje na oszustwo i plagiatorstwo Sensitivity and active response to academic misconduct and plagiarism	5,37	6 (40,98)
13.	Skromność / Modesty	5,35	6 (37,41)
14.	Nie krytykuje bezpodstawnie i nieodpowiednio No unjustified or inappropriate criticism	4,77	5 (31, 53)
15.	Ujawnia szkodliwe działania Disclosure of known untoward actions against the benefit of the academic community	4,75	5 (31,53)

Tab. V

Stopień obecności badanych cech osobowych i postaw etycznych nauczycieli w opinii studentów III roku w kolejności malejącej

Presence of personal qualities and ethical attitudes of academic staff as perceived by students of 3rd year – in decreasing order

	Oceniana cecha charakteru/postawa etyczna Ranked personal qualities and ethical attitudes	Punkty (1- 5) Średnia Grade (1-5) mean	Najczęściej wybierana punktacja (% wyborów) Most commonly selected grade (selection rate-%)
1.	Przychylność dla dyskutujących Favourable towards discussants	3,59	4 (42,6)
2.	Kompetencja i rzetelne przygotowanie zajęć Professional competence and dilligent preparation of classes	3,55	4 (46,8)
3.	Dbłość o wizerunek zawodu i uczelni Care for the image of the profession and university	3,49	3 (41,6)
4.	Kultura bycia, dobre wychowanie Well-mannered style	3,33	4 (40,7)
5.	Brak dyskryminacji w ocenianiu i dostępie do wiedzy No discrimination in appraisal and access to knowledge	3,33	4 (29,5)
6.	Przeciwstawianie się oszustwom i plagiatorstwu Counteracting academic misconduct and plagiarism	3,27	3 (40,5)
7.	Wiarygodność / Reliability	3,25	3 (43,4)
8.	Życzliwość, cierpliwość Friendliness, patience	3,20	3 (39,3)
9.	Dawanie dobrego przykładu właściwych postaw Providing good example of attitude to follow	3,19	3 (43,9)
10.	Szacunek dla godności osobistej i praw studenta Respect for student's personal dignity and their rights	3,19	3 (36,4)
11.	Szanowanie czasu i harmonogramu zajęć Time-awareness and adherence to timetables	3,06	2/3 (po30,1)
12.	Sprawiedliwość w ocenianiu wiedzy Fairness in appraisal and assessment	2,94	3 (35,8)

Tab. VI

Stopień obecności badanych cech osobowych i postaw etycznych nauczycieli w opinii studentów VI roku w kolejności malejącej

Presence of personal qualities and ethical attitudes of academic staff as perceived by students of 6th year – in decreasing order

	Oceniana cecha charakteru /postawa etyczna Ranked personal qualities and ethical attitudes	Punkty (1-5) Średnia Grade (1-5) mean	Najczęściej wybierana punktacja (% wyborów) Most commonly selected grade (selection rate – %)
1.	Przychylność dla dyskutujących Favourable towards discussants	3,34	4 (50,0)
2.	Kompetencja i rzetelne przygotowanie zajęć Professional competence and dilligent prepara- tion of classes	3,26	4 (44,8)
3.	Wiarygodność Reliability	3,13	4 (39,8)
4.	Przeciwstawianie się oszustwom i plagia- torstwu Counteracting academic misconduct and plagia- rism	2,92	3 (34,1)
5.	Dbłość o wizerunek zawodu i uczelni Care for the image of the profession and uni- versity	2,88	3 (37,5)
6.	Dawanie dobrego przykładu właściwych postaw Providing good example of attitude to follow	2,70	3 (34,1)
7.	Brak dyskryminacji w ocenianiu i dostępie do wiedzy No discrimination in appraisal and access to knowledge	2,53	2 (36,4)
8.	Szacunek dla godności osobistej i praw studenta Respect for student's personal dignity and their rights	2,53	2/3 (31,8)
9.	Życzliwość, cierpliwość Friendliness, patience	2,48	2 (44,1)
10.	Kultura bycia, dobre wychowanie Well-mannered style	2,44	2 (31,0)
11.	Sprawiedliwość w ocenianiu wiedzy Fairness in appraisal and assessment	2,34	2 (43,2)
12.	Szanowanie czasu i harmonogramu zajęć Time-awareness and adherence to timetables	1,99	1 (39,1)

Tab. VII

Stopień obecności badanych cech osobowych i postaw etycznych studentów w opinii nauczycieli akademickich w kolejności malejącej

Presence of personal qualities and ethical attitudes of students as perceived by academic staff – in decreasing order

	Oceniana cecha charakteru /postawa etyczna Ranked personal qualities and ethical attitudes	Punkty (1-5) Średnia Grade (1-5) mean	Najczęściej wybierana punktacja (% wyborów) Most commonly selected grade (selection rate – %)
1.	Szanowanie cudzych sądów i poglądów Respect for others' views and attitudes	3,83	4 (48,5)
2.	Respektowanie godności osobistej nauczyciela Respect for tutor's personal dignity	3,77	4 (46,4)
3.	Życzliwość, gotowość do zrozumienia i pomocy Friendliness, helpfulness	3,73	4 (52,1)
4.	Kultura bycia, takt, uprzejmość Well-mannered style, tact, kindness	3,46	4 (48,5)
5.	Dbłość o dobre imię studenta i uczelni Care for good reputation of student community and university	3,38	3 (42,9)
6.	Zainteresowanie i aktywność podczas zajęć Involvement and dedication during classes	3,26	4 (43,5)
7.	Konstruktywna krytyka braków i niedoskonałości Constructive criticism of faults and shortcomings	3,20	3 (34,2)
8.	Odpowiedzialność za słowa i czyny Responsibility for words and deeds	3,17	4 (40,1)
9.	Bezstronność i obiektywizm Unbiased, objective approach	3,11	3 (46,5)
10.	Sumienne i staranne wykonywanie obowiązków Dilligence and care in fulfilling duties and assignments	2,96	4 (33,9)
11.	Poszanowanie czasu, punktualność Time-awareness, punctuality	2,85	4 (30,8)

Studenci kończący studia nadal wysoko oceniają kompetencje swoich nauczycieli, ich rzetelność w przygotowywaniu zajęć, a zwłaszcza otwartość na dyskusję (tab. VI).

Źle natomiast oceniają ich sprawiedliwość i dyscyplinę pracy, przy czym w odróżnieniu od studentów III roku – poszanowanie czasu i harmonogramu zajęć postrzegane jest gorzej od sprawiedliwości w ocenianiu.

2. Wyniki ankiety IIB

Wiele cech kwalifikowanych jako bardzo istotne (tab. VII), zwłaszcza poczucie odpowiedzialności, sumiennosc i staranność w wypełnianiu obowiązków, okazały się w praktyce nieczęstymi przymiotami studenta. Pozytywnie natomiast zostały ocenione takie cechy, jak szacunek dla godności osobistej i poglądów, gotowość zrozumienia i udzielenia pomocy, nie-żle też wypada ocena kultury bycia. Jest to więc wizerunek osoby raczej dobrej i otwartej na innych, lecz niezbyt pracowitej, niesumiennej i niepunktualnej.

DYSKUSJA I OMÓWIENIE WYNIKÓW

Wzorce postaw etycznych

Podstawą relacji pomiędzy ludźmi związanymi zawodowo/społecznie jest wyobrażenie, kim jest, a raczej kim powinien być, nasz partner. Od tego zależy, jakich cech osobowych będziemy w nim poszukiwać, co ocenimy jako pożądane, a co jako mniej istotne dla osiągnięcia założonego celu, o którym można pośrednio wnioskować, obserwując wizerunek idealnego partnera w oczach jego beneficjenta. Jeśli nauczyciel będzie postrzegany instrumentalnie jako narzędzie do łatwiejszego zdobycia wiedzy, albo też studenci jako element niezbędny do wypełnienia wymaganego pensum, to najbardziej cenione będą te cechy, które ułatwiają osiąganie egocentrycznych celów. Bywa więc, że bardziej cenimy to, co jest dla nas wygodne, zwykle jednak konformizm miesza się w różnych proporcjach z idealizmem czy altruizmem i stąd tak wielka gama oczekiwań i wzorców.

Wzorzec nauczyciela tworzony przez przedstawicieli tego zawodu jest zwykle zbliżony do idealnego wyobrażenia. Przykładem może być badanie A. Rumińskiego, w którym nauczyciele uczelni krakowskich sami dokonali hierarchicznego uszeregowania pożądanych cech dobrego nauczyciela [10]. Na pierwszych miejscach umieszczono umiejętności przydatne w dydaktyce, kolejnymi co do ważności były postawy etyczne, („mający wysoki poziom moralny”, „tolerancyjni; rzetelny i sumienny”). Wysoko oceniono także zalety istotne w kontaktach międzyludzkich. Jeszcze pełniejszy wzorzec nauczyciela akademickiego przedstawił W. Ciczkowski, choć skonstruował go sam teoretycznie na podstawie dogłębnej analizy list wartości [3]. Na czołowym miejscu tego idealnego wizerunku znalazły się „aspiracje perfekcjonistyczne w nauce i dydaktyce oraz w dokonywaniu wyborów moralnych”. Wśród najbardziej pożądanych cech umieszczono otwartość umysłu, rzetelne przygotowanie merytoryczne i wywiązywanie się z obowiązków, lecz także tolerancję rozumianą nie tylko jako wyrozumiałość, lecz przede wszystkim jako umiejętność szanowania cudzych opinii i poglądów. Z takich opracowań wyłania się obraz nauczyciela spełniającego wszelkie oczekiwania pokładane w osobie powołanej do uczenia, kształcenia i wychowywania. Do bycia mistrzem i przyjacielem. Ale nie każdy,

a raczej mało który nauczyciel w dzisiejszych czasach kieruje się wyłącznie powołaniem. Wielu nauczycieli i lekarzy wykonuje swoją pracę nie tylko dla satysfakcji czerpanej z doskonałego wypełnienia zadań, lecz głównie dla możliwości utrzymania siebie i rodziny, a to oznacza potrzebę racjonalnego gospodarowania takimi ograniczonymi zasobami do jakich należy czas. Racjonalnego, to znaczy pozwalającego na uzyskanie optymalnych wyników przy najmniejszych kosztach.

Jeszcze inne są życiowe interesy, a więc i oczekiwania studentów, dlatego też tworzony przez nich wizerunek idealnego nauczyciela różni się od wzorców przedstawionych przez samych nauczycieli. Badania pozytywnych cech osobowościowych budujących autorytet nauczyciela akademickiego w opinii studentów, przeprowadził Haber na materiale 326 studentów uczelni państwowych i prywatnych [5]. Otóż ci studenci najbardziej cenią sobie profesjonalizm, co jest zrozumiałe, ponieważ dzięki tym walorom mogą się nauczyć więcej i lepiej. Wśród cech osobowościowych i postaw etycznych najbardziej oczekiwana jest sprawiedliwość/obiektywizm oraz wyrozumiałość/życzliwość, a w uczelni prywatnej także dyscyplina. Najbardziej zaś niszczy autorytet nauczyciela w oczach studenta zarożumiałość i subiektywizm, a dopiero później niekompetencja. Sprawiedliwość, cierpliwość i wyrozumiałość to także najbardziej przez studentów poszukiwane postawy nauczycieli akademickich w badaniach J. Bogusza [1].

Z przeprowadzonych przez nas badań wyłania się podobny do wyżej cytowanych zestaw cech i postaw pożądanych u nauczyciela. Nauczyciel ma być przede wszystkim sprawiedliwy w ocenianiu studenta oraz ma szanować jego godność osobistą. O ile najwyższa pozycja sprawiedliwości powtarza się w wielu doniesieniach, to w naszych badaniach zwraca uwagę wysoka druga pozycja, jaką uzyskało „traktowanie nie uwłaczające godności osoby”. To bardzo znamienne, bo nawet tak oczywiście pozytywne cechy jak rzetelność i wiarygodność, mówiące o kompetencjach merytorycznych, jak również życzliwość czy tolerancja, jakże ułatwiające codzienną pracę, zostały przez naszych studentów ocenione jako mniej ważne od poszanowania osobistej godności. Studenci nie są natomiast zbyt zainteresowani cechami osobowości nauczyciela świadczącymi o jego stosunku do zespołu, a także troską o dobro uczelni. Taki rodzaj wyborów może wskazywać na wyższą pozycję dobra własnego w hierarchii wartości studentów, w porównaniu ze znaczeniem przypisywanym wartościom istotnym dla etycznego wizerunku społeczności akademickiej. To poniekąd zrozumiałe, bo student jest członkiem społeczności akademickiej tylko do czasu ukończenia studiów i hierarchię wartości układa zgodnie z własnymi priorytetami. Zwraca natomiast uwagę duża jednorodność, z jaką wybrano kulturę osobistą jako bardzo ważną cechę nauczyciela.

Wzorce idealnego studenta są zwykle skonstruowane przez pedagogów na podstawie najbardziej przez nich oczekiwanych oraz cenionych cech i postaw. O ile publikacji na temat wzorowego nauczyciela jest niezwykła obfitość, o tyle trudno znaleźć w dostępnej literaturze empiryczne badanie pożądanych cech studenta w ocenie jego nauczycieli. Powód jest prosty: jakość dydaktyki zależy bardziej od nauczyciela, jego wiedzy, umiejętności i postawy etycznej, dlatego to od nauczyciela oczekuje się wysokich kompetencji. Jednak edukacja to szczególnie rodzaj wzajemnych relacji ucznia z wychowawcą, dlatego cechy charakteru studenta także nie są bez znaczenia, mogą mu pomóc lub utrudnić drogę do zawodu. Z tego względu wzorce zachowań studentów były opracowywane przez pedagogów, którzy w określaniu pożądanych cech kierowali się ich przydatnością w procesie pozyskiwania konkretnej wiedzy i umiejętności. Inne bowiem cechy, też osobowe, pomogą w nauce rzemiosła, inne astronomii, a jeszcze inne medycyny. Innych oczekiwano dawniej, kiedy ceniono głównie posłuszeństwo i szacunek dla

nauczycieli, a inne cechy wydają się być istotne obecnie, kiedy wraz ze zmianą patriarchalnych relacji od studenta oczekuje się zaangażowania w naukę i umiejętności samodzielnego myślenia. Współczesny student powinien być bowiem nie tyle biernym odbiorcą przekazywanej mu wiedzy, lecz raczej aktywnym jej poszukiwaczem [8,11]. Zbiorami pożądanych cech i postaw studentów są kodeksy, np. Akademycki Kodeks Etyczny Politechniki Wrocławskiej, lub szczególnie interesujące opracowanie rekomendacji dotyczących profesjonalnego zachowania studenta medycyny, które powinno cechować się rzetelnością, odpowiedzialnością oraz zaufaniem i szacunkiem okazywanym innym osobom [9].

W prezentowanych tu naszych badaniach także najwyższą cenioną zaletą studenta medycyny okazała się jego odpowiedzialność („nie uchyla się od konsekwencji za słowa i czyny”) i wiarygodność („można polegać na jego słowie”). Wysoko cenioną przez naszych nauczycieli zaletą jest także staranność i sumiennosc w nauce. Wśród najmniej istotnych cech studenta wymieniano jego zainteresowanie pracą i konstruktywną krytykę. Taki student wymagałby zapewne większego zaangażowania ze strony nauczyciela. Zdaniem nauczycieli idealny student jest przede wszystkim sumienny, pilny i spolegliwie poddający się konsekwencjom, czyli taki, który nauczycielowi sprawia najmniej kłopotu.

Ocena obecności postaw etycznych

W drugiej części prezentowanej pracy sprawdzano, jakie jest postrzeganie występowania badanych cech i postaw. Jak się można było spodziewać, rozbieżności pomiędzy wzorcami a oceną rzeczywistości są spore, ale percepcja niektórych cech pokrywa się z oczekiwaniami.

W odniesieniu do postaw nauczycieli, zarówno rzetelność w prowadzeniu zajęć jak i wiarygodność, zajmujące wysoką pozycję we wzorcu, są również często obserwowane w rzeczywistości. Najbardziej odnotowano natomiast sprawiedliwość w ocenianiu i w tym wypadku rozbieżność jest największa, bo ta najbardziej pożądana cecha zajmuje w ankietach przedostatnie miejsce. Ostatnie, niechlubne miejsce zajmuje dyscyplina pracy, czyli punktualność i przestrzeganie harmonogramu zajęć.

Ponieważ w tej części pracy prowadzono odrębnie badania opinii studentów III i VI roku studiów, dostrzeżono, że wszystkie badane postawy i cechy osobowe nauczycieli są wyraźnie słabiej dostrzegane przez studentów VI roku, aniżeli przez studentów roku III. Kierunek zmian dla wszystkich analizowanych postaw/cech jest jednakowy i prowadzi do wniosku, że z upływem lat nauczyciele tracą w oczach studentów. Wydaje się, że powodem może być inna specyfika pracy w ukierunkowanych głównie na dydaktykę zakładach teoretycznych, w porównaniu z klinikami, gdzie doraźne potrzeby pacjentów mogą zdominować uwagę i czas nauczyciela akademickiego. Najwyraźniej widać to w bardzo źle ocenionej punktualności. Niepokoi także fakt częstszego postrzegania nauczycieli wyższych lat studiów jako ludzi mniej życzliwych, mniej kulturalnych i mniej szanujących godność i prawa studenta.

Ocena obecności pożądanych cech i postaw u studentów jest mizerna wobec wysokich wymagań etycznych stawianych im przez nauczycieli. Studenci w rzeczywistości jawią się jako ludzie kulturalni i tolerancyjni, którzy jednak nie przywiązują dużej wagi do obowiązków (sumiennosc i punktualność zajmują, podobnie jak u nauczycieli, ostatnią pozycję).

Analiza uzyskanych wyników wskazuje, że studenci oceniali swoich nauczycieli znacznie bardziej krytycznie, niż sami byli oceniani. Mogło to być wynikiem wielu czynników, w tym

także faktu, że dla studentów edukacja jest głównym zajęciem, czego nie można powiedzieć o nauczycielach akademickich, dla których zajęcia ze studentami są niejednokrotnie sytuowane w hierarchii ważności na kolejnym miejscu po nauce i pracy na rzecz pacjentów. Ponadto, w przeciwieństwie do studentów, nauczyciele dysponują różnymi instrumentami dyscyplinującymi, dla studentów natomiast ankieta jest niejednokrotnie jedyną możliwością wyrażenia swoich opinii. Studenckie obserwacje cech nauczycieli różnią się istotnie od postrzegania tych samych cech przez samych nauczycieli, co wykazano w pracach porównujących percepcję cech osobowych z tych dwu różnych perspektyw [4,6]. Nie można zatem opierać się na zdaniu studentów w obiektywnej ocenie postaw etycznych nauczycieli, jednak opinia studentów ukazuje, jak postrzegany jest przez nich nauczyciel. A właśnie ta subiektywna ocena waży na wzajemnych relacjach w procesie dydaktycznym.

WNIOSKI

1. Wszystkie zawarte w ankiecie cechy osobowe i postawy etyczne zostały uznane przez nauczycieli oraz studentów za ważne i potrzebne.
2. Najbardziej pożądanymi przez studentów cechami nauczycieli są sprawiedliwość w ocenianiu oraz szanowanie godności osobistej, natomiast najbardziej pożądanymi przez nauczycieli postawami studentów są odpowiedzialność i wiarygodność.
3. Stopień obecności badanych cech i postaw etycznych różni się od oczekiwań zarówno w ocenie nauczycieli, jak i studentów.
4. Sprawiedliwość oraz szanowanie czasu i harmonogramu zajęć są tymi cechami nauczycieli, dla których wykazano największą rozbieżność pomiędzy oczekiwaniami studentów a stanem faktycznym. W postawach studentów natomiast najniżej oceniono punktualność, a także staranność i sumienność w wykonywaniu obowiązków.
5. Postrzeganie nauczycieli zmienia się w czasie trwania studiów: studenci VI roku gorzej oceniają występowanie wszystkich badanych cech i postaw etycznych w porównaniu ze studentami roku III. Najmniejsza rozbieżność dotyczy kompetencji zawodowych nauczycieli.

PIŚMIENNICTWO

1. Bogusz J.: Autorytet nauczyciela akademickiego a wyniki kształcenia i wychowania. *Pedagogika Szk.Wyż.*1996, 4, 15-27. – 2. Cichocki T.: Rola i osobowość nauczyciela, wzorzec osobowy studenta. *Materiały Studium Doktoranckiego Wydziału Lekarskiego UJ* <http://www.cm-uj.krakow.pl/doktoranckie/>. – 3. Ciczkowski W.: Wartości moralne nauczyciela akademickiego. *Pedagogika Szk.Wyż.*1996, 7, 158-162. – 4. Elzubeir M., Rizk DE.: Exploring perceptions and attitudes of senior medical students and interns to academic integrity. *Med.Educ.*2003, 37, 589-596. – 5. Haber L.: Przedsiębiorczość jako parametr pozycji rynkowej nauczyciela akademickiego. *Pedagogika Szk.Wyż.*1996, 7, 65-77. – 6. Haghdoost A., Shakibi.: Medical student and academic staff perceptions of role models: an analytical cross-sectional study. *BMC Medic.Educ.*2006 <http://www.biomedcentral.com/1472-6920/6/9>. – 7. Muszkieta R.: Ocenianie osiągnięć uczniów przez nauczycieli wychowania fizycznego. *Śrem.:WIGO*, 2004. – 8. Papadakis M., Osborn E.H., Cooke M., Healy K.: A strategy for the detection and evaluation of unprofessional behavior in medical students. *Acad. Med* 1999, 74, 980-990. – 9. Rumiński A.: Nauczyciel akademicki wobec wartości życiowych. *Pedagogika Szk.Wyż.* 1996, 7, 81-92.

11. Siemens G.: Knowledge and our structures of learning.2006,<http://elearnspace.org/Articles>

M. Michowska, J. Kaczmarek, K. Basińska, M. Olejniczak

EVALUATION OF EXPECTED AND PERCEIVED ETHICAL ATTITUDES
OF THE ACADEMIC STAFF AND STUDENTS OF THE FACULTY OF MEDICINE
OF THE MEDICAL UNIVERSITY OF GDAŃSK

Summary

Between 2006 - 2007 a questionnaire study was carried out at the Medical University of Gdańsk, aimed at evaluation of mutual expectations and perception of the students and academic staff with respect to ethical attitudes. Both academic teachers and students provided their opinions on the expected personal qualities and ethical attitudes and those actually perceived by both groups in the didactic process. The analysis of the results revealed that the ethical attitudes of the academic staff most highly valued by students include fairness of evaluation and respect for students dignity. The ethical attitudes of students, which are most highly valued by the academic staff proved to be responsibility and credibility. The perceived degree of the presence of the analyzed qualities and attitudes proved to be different from expectations with respect to both students and academic staff. Staff features with the highest degree of discrepancy between students' expectations and perception were fairness of judgment and adherence to study plan and time schedule. For students, the highest levels of expected-to-perceived discrepancy were identified for punctuality and conscientiousness at work.

It was also noted that students' perception of academic teachers changes during the course of studies: the students of 6th year evaluated the perceived degree of presence of all qualities and attitudes lower than the students of 3rd year of studies. Here the least difference in the evaluation was found for professional competence of academic teachers.

Autor: dr n. med. Marta Michowska
Zakład Etyki, Bioetyki i Deontologii AMG
ul. Tuwima 15, 80-210 Gdańsk
e-mail: mmmm@amg.gda.pl